

riju ovih odbojnih katedri protiv Rima. Pojedini su se metropolit i nadbiskupi mogli iz ličnih ili crkveno-političkih razloga priključiti oporbi protiv Rima, nu obilato imamo indicija, da je ovakav snošaj bio iznimkom, a redovno da je solinska metropolija priznavala primacijalnu oblast Rima. Polje Lenzi-jevih konkluzija je znatno šire nego li to dopuštaju medjaši, zajamčeni nam historijom. Stoga je uredništvo *Bullettina* u svojoj opasci punim pravom svelo njegove tvrdnje na pravu mjeru. U II. supplementu je stručna determinacija numizmatičara Stockerta o sitnom novcu, koja nosi napis Spalatinus, Spalantino. Nadjeno ga je 1897. na ostrvu Bua, kraj Trogira, 690 komada. To je pravi hrvatski novac, te polazi iz perijode, kada je Spljet pripadao Hrvatskoj (do 1327.). Naši narodni kraljevi nijesu kovali vlastitoga novca, nego je u njihovoj državi kolao tuđji, većinom bizantinski novac. Tako je Dmitar Svinimir prigodom svoga krunisanja 1076. obećao prikazati svake godine sv. Petru 200 bl zantija. U doba Arpadovske dinastije imali su u nas pravo kovanja novca hrvatski hercezi, hrvatski banovi, a tako i neki gradovi. Najstariji domaći novac, što ga znamo, potječe od hercega Andrije II. (1197. do 1204.). (Isp. raspr. Brunšmid: Najstariji hrvatski novci u Vjesniku 1904.); banovci dolaze u promet pod Belom IV. (1235.—70.) (Truhelka: Slavonški banovci u Bos. Glasniku 1897.); a Spalatinu jesu autonoman novac grada Splita. U ovu vrstu spadaju i novci nadjeni u Zažviču. Spalatinu postavlja prof. Brunšmid pod kraj XIII. vijeka, a Stockert u koji decenij prije. Dakako osim ovih domaćih novaca bio je u nas u to vrijeme i drugi novac u prometu: Frisatici iz kovnice solnogradskih nadbiskupa u Friesachu (u Koruškoj), pa novac iz kovnica porajnskih duhovnih knezova. Kraljevski novac iz mađarskih kovnica nije mogao strani novac već stoga iz prometa istisnuti, jer nije bio tako solidan. — Dragocjen je prilog ovogodišnjemu *Bullettinu Indice Generale*, što ga je za XXIV. do XXXIII. svezak (1901.—10.) izradio Enrico Celani (Prato 1912.). Kada se bude u nas danas sutra pristupilo

biblijografskom poslu, razumjet ćemo, da je Don Frane Bulić i s te strane sve predradnje obavio.

Svetozar Ritig.

Hettinger-Weber: Lehrbuch der Fundamentaltheologie oder Apologetik. Dritte neue bearbeitete Auflage. Herder, Freiburg i. B. und Wien. gr. 8° (XVI. u. 860 S.) 1913. Nevezano K 16'80, vez. K 18'60.

Nezaboravni i veliki apologet Hettinger napisao je u predgovoru k drugom izdanju ove svoje knjige, da je uvjeren, kako će poznija generacija nedostatke apologeta njegova doba ispraviti, praznine ispuniti, podacima novijih istraživanja obogatiti, i tako dublje i svestranije kršćansku istinu utvrditi. Zakon je, veli on sa Lavom XIII., zakon Providnosti, da protiv tirjana diže velike mučenike, a protiv krivih filozofa i heretika umne muževe, da tako vazda ostane neoskvrnjen poklad objave Božje. Hettinger, veliki filozof i apologet XIX. vijeka, ali muž svetoga življenja, ne drži dakako u svojoj čednosti svoje djelo neprolaznim. Njemu je svrha, da naviješta Krista svomu doba. On je uvjeren, da će poslize njega doći vrsniji evanđelist, ako ga Crkva već trebala. Ali mi se još danas grijemo na toplim zrakama njegova velikog duha, kad se on već vinuo k Onomu, koga je cio život slavio. Mi čutimo, da nije lako nadomjestiti ovako genijalnog muža. Mi jednako listamo nekim osobitim pietetom duboke i umne stranice njegovih zlatnih djela. Bogatu nam je baštinu namr'o, treba je samo korisno upotrebljavati, pa ćemo lako čekati većeg i vrsnijeg od njega. Zato svaka čast profesoru Weberu, zahvalnom učeniku Hettingerovu, što nam je priredio 3. izdanje njegove „Fundamentalke“. Kao što je dr. E. Müller stekao velikih zasluga, što je nastavio s izdavanjem Hettingerove Apologije (*Apologie des Christentums IX. Auflage. Herder*), tako je dr. S. Weber podignuo i sebi spomenik, što je svoje ime svezao sa Hettingerovim „Lehrbuch der Fundamentaltheologie oder Apologetik“. Pored svih novijih apologetika, ovo je djelo i danas veoma znamenito. Ono se ne osvrće

samo na neke novije protivnike Crkve, niti je samo kratki priručnik, već hoće da pozitivno, s temelja i svestrano utvrdi objavu, Crkvu, katoličku vjeru. Patrističko, teološko i filozofsko gradivo, što ga je autor za svoju izgradnju upotrijebio, upravo je neprolazne vrijednosti. Pojmovi su precizno određeni, dokaziva je tvrdo i pregledno. K tomu još jasna razdioba predmeta, razlika slova u štampi, lak stil i lijep jezik: čine ovo djelo dosti klasičkim.

Dr. S. Weber potpuno je dorasao, da priredi novo savremeno izdanje i da ga s novim podacima obogati. On je sam napisao djelo „Christliche Apologetik“ (Herder 1907.). U njem je formalni princip stroge znanstvene Apologetike tako konsekventno proveo, kao nijedan Nijemac prije njega. Za tim je išao i u ovom izdavanju Hettingerove Fundamentalke. Ona treba da bude pravom Apologetikom. Pravec i duh Hettingerova djela ostao je doduše u biti nepovrijeđen. Ali da uzdrži i provede čisto razumni princip, trebalo je dirnuti donekle i u samu osnovu djela, a osobito u koječem izmijeniti izlaganje stvari i izgradnju dokazivanja. U apologetici su najznamenitiji dokazi iz povijesti i razuma, po mogućnosti i iz iskustva. Sveto Pismo, Usmena Predaja i nauk Crkve imaju ovdje samo historičnu vrijednost, kao svjedoci prošlosti. Božji autoritet tih izvora katoličke vjere treba istom, i to baš Apologetikom, dokazati. Ovom metodom izbjegava apologet i samoj sjeni prigovora, da mu se u dokazivanju potkraj circulus vitiosus. Tako nam mnogo više imponira na pr. dokaz za nepogrješivost papinu u ovom III. Weberovom izdanju (str. 701-724), nego li u II. Hettingerovom (str. 730 do 751), makar da je gradivo gotovo isto. Poredaj je ili izgradnja dokaza drugojačija. U Hettingera je stajalište dogmatičko, u Hettinger-Webera: apologetičko. Na silčan je način Weber u mnogočem Hettingerovu gradu dotjerao (na pr. III. Izdanja str. 69, 71, 88, 366 prema II. izdanju str. 73, 75, 93, 397), često popunio (na pr. u §§ 13, 19. III. izd. str. 122, 187, 644 prema str. II. izd.: 138, 206, 676), više puta jasnije izrekao (na pr. III. izd. str. 174, 204, 547 prema II. izd. str. 194, 225, 584), redovno preglednije razdijelio (na pr. § 2. str. 29, § 3.

str. 43, § 13., § 25. str. 221, § 27. str. 236), skladno povezao (na pr. vlastitosti Crkve III. izd. str. 460-485, dok je u II. izdanju vidljivost Crkve na str. 462. u sasvim drugom odjeljenju, a neprolaznost i nepogrješivost na str. 549-569 u posebnom odjelu), prema aktualnim potrebama i novim vidicima usavršio novim podacima i rezultatima znanosti, odredbama Crkve, obilnom novijom literaturom itd. Da bi djelo bilo opsegom kraće ispustio je Weber mnoge citacije Sv. Pisma, Otaca, koncila, što ih svaki lako nađe u poznatim Enchiridionima (Denzinger, Kirch, Rouet de Journal), i naznačio dakako ta određena mjesta. I u tekstu je gdješto ispustio. No to baš nije vazda dobro pogodio po našem skromnom mnijenju. Tako je na pr. mogao ostaviti ono o čuvstvu (II. izd. str. 84), III. izd. str. 79, o čudu (II. izd. str. 218) III. izd. str. 198. A osobito nam je žao za lijepom i jasnom teorijom spoznaje, što ju je Hettinger napisao kao pripravu za sjajno svoje tumačenje psihologije vjere (II. izd. str. 782-808. i 823 do 837). Nijemci imaju doduše vrlo dobrih noetika, ali ne bi ni njima bio na odmet priručni repetitorij ovako vrsnog tumača, kao što je Hettinger. Nama, koji ne možemo kupiti svaku novo izašlu njemačku filozofiju, dobro bi došla kratka Hettingerova noetika, Weberovim novijim bilješkama popunjena. Začudili smo se, kad u literaturi (str. 44, 368 i 371) primitivne vjere nijesmo našli pokretače novih istinskih misli A. Langa i P. W. Schmidta.

Dr. Fran Barac.

Lehmen-Beck: Lehrbuch der Philosophie auf aristotelisch-scholastischer Grundlage. Dritter Band: Theodicee. Dritte, verbesserte u. vermehrte Auflage. Herder: Freiburg i. B. und Wien. (XIII. + 305. S.) 1912. Nevezano K 480, vezano K 672.

Lehmen pripada uz Willemsa, Monaca, Reinstadlera, Fricka, Gutberleta, Merciera, Nys-a, de Wulfa itd. k najboljim savremenim tumačiteljima skolastične filozofije. On je u četiri sveska svoje filozofije nakrao toliko bogate grade, starih i novih tekovina, i sve to tako skladno povezao u or-